

Egyházi iskolák működésére vonatkozó értesítők 1914-ből

KOVÁCS ELEONÓRA

Ez a tanulmány két görögkatolikus oktatási intézmény működésének részleteit taglalja. A téma egyik sajátossága, hogy az 1914-15. évi iskolai tanévről van szó. Ungváron az adott időszakban működött egy görögkatolikus tanítónőképző, valamint görögkatolikus kántor-tanítóképző intézmény. Működésükről, a növendékek és oktatók névjegyzékéről a tanév végén kiadott iskolai értesítő tájékoztat. A tanulmányban nyomtatékosítom azokat a jelenségeket, melyek az oktatási intézmények munkarendjét tekintve a háború következtében végbementek. Mérlegetem a két intézmény esetében bekövetkezett változásokat, összegzem az eredményeket.

Az évkönyv és iskolai értesítő megjelenése, formai és tartalmi változása

Az iskolai értesítők formai és tartalmi fejlődésének első szakasza az osztályzatok év végi összegzése és nyomtatásban való megjelentetése volt. A 19. század közepétől a középszintű oktatási intézmények számára kötelezővé vált minden évben az értesítő, évkönyv megjelentetése. Az értesítő tartalmilag a következő egységekkel rendelkezett: a tanterv, a könyvtár és szertár gyarapodására vonatkozó adatok, a tanárok és tanulók névsora, utóbbiak érdemjegyei, statisztikák, valamint egy programértékelés, tanulmány is helyet kapott a kiadványban.¹ 1948-1980 között Magyarországon megszakadt az iskolai értesítők kiadása. Az 1990-es évektől rendszeresen jelennek meg ezek a kiadványok Magyarországon.²

1 Ispánovics Csapó Julianna: A magyar iskolai értesítők kialakulása és feltárása. Létünk 2011/3. – 94-97.

2 Ispánovics Csapó Julianna: A magyar iskolai értesítők kialakulása és feltárása. Létünk 2011/3. - 97.

A magyar iskolai értesítők bibliográfiáját 1996-2006 között Gráberné Bősze Klára és Léces Károly jelentette meg tizennégy kötetben. Tartalmazta a történelmi Magyarország területén működött iskolák értesítőit; az 1918-ban elcsatolt területekre vonatkozó adatok sajnos nem kerültek a bibliográfiába³.

A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás történetével kapcsolatban több tanulmány és disszertáció született. Az időhatárt tekintve elsősorban a huszadik század második felére és a huszonegyedik század elejére vonatkozó kutatási eredményekkel szembesülhetünk. Szűkebb témánkat, az iskolai értesítőket tekintve az 1938-39-es tanévre vonatkozó középiskolai értesítők említésével is találkozhatunk.⁴ A szerző iskolavárosként nevezi meg Ungvárt és Munkácsot.⁵

Szamborovszkyné Nagy Ibolya kutatása esetében az 1945-2010 közötti időszak kerül előtérbe az oktatáspolitikai, valamint a történelemtanítás gyakorlati megvalósítása tekintetében. Utóbbi vonatkozásában többek között a *Magyar nép története* c. tantárgy oktatásának sajátosságait tekinti át az 1988-2014 közötti időszakban.⁶

Azért volt szükséges a fenti kitérő, hogy hangsúlyozzuk: zajlottak a kárpátaljai magyar nyelvű oktatás történetére vonatkozó kutatások a múltban. Ezen tanulmány keretei nem teszik lehetővé a kutatások eredményeinek bővebb ismertetését.

Témánkhöz illeszkedik a következő tény: Balogh Livia gyűjtötte össze az Országos Széchenyi Könyvtár, valamint a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár értesítőállományát. Az adatbázis települések szerint csoportosítva tartalmazza az értesítő címét, jelzetét és az évszámokat, melyekre vonatkozik.⁷

Az 1939 előtti időszak kárpátaljai magyar oktatására vonatkozó iskolai értesítők tartalmi ismertetése és elemzése szükséges, mivel jelenlegi ismereteink szerint ez nem történt meg. Indokolt áttekinteni, hogy a

---

3 Uo. 99.

4 Fedinec Csilla: Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből (1938-1991). Budapest. Nemzetközi Hungarológiai Központ. 1999. 13.

5 Fedinec Csilla: Nemzetiségi iskolahálózat és magyaroktatás Kárpátalján. Fórum Társadalomtudományi Szemle, III. évfolyam, 2001/1. szám. Internetes elérés: <http://epa.oszk.hu/00000/00033/00006/fedinec.htm>

6 Szamborovszkyné Nagy Ibolya: Tantárgy a periférián. Nemzeti történelmünk tanításának negyedszázada Kárpátalján (1988/89-2013/14). Acta Academiae Bergensiensis 2014/1. 47-63.

7 Balogh Livia: Kárpátaljai magyar iskolai értesítők adatbázisa. Acta Beregsasiensis. 2009/1. 161-170.

háborús helyzet miképpen hatott az iskolák működésére. Ez alkalommal a görögkatolikus oktatási intézmények kerülnek előtérbe.

Az egyházi oktatási intézmények működésével kapcsolatban: „... az egyházalkotmány szerint az egyházi hatóságok bármelyike állíthat fel bárminemű és fokú nevelőintézetet azon feltétel mellett, hogy a felállítandó intézet az országos törvények követelte feltételeknek megfelel, s az intézet felállítását a felsőbb egyházi hatóságok jóváhagyják”.⁸

Ungváron az 1902-03-as tanévben kezdte meg működését a görögkatolikus tanítónőképző. Az igazgatói tisztséget Kaminszky Géza töltötte be, aki 1892-1917 között a kántortanító-képző igazgatója volt.⁹

Az Ungvári Görögkatolikus Tanítónőképző működése az 1914/15. évi tanévben

Tekintsük át, miképpen működött az ungvári görögkatolikus tanítónőképző az 1914-15. évi tanévben, az adott intézményre vonatkozó értesítő alapján.

A tanítónőképző mindennapi életére vonatkozó tényeket többek között a tanév végén kiadott értesítő Adatok a tanintézet 1914-15. évi történetéhez c. tematikus egysége alapján lehet összegezni.

Az egyházmegyei hatóság rendeletének értelmében növendékek beiratkozása a tanítónőképző, a polgári és az elemi iskola esetében 1914. szeptember 7-19. között zajlott. A tanítóképző és az elemi iskola szeptember 21-én vált elérhetővé a tanulók számára. A polgári iskola megnyitását elhalasztották.¹⁰ A helyi tanulók beiratkozása személyes jelentkezés, a vidékiek esetében postai úton történt. Ez a döntés a közlekedési nehézségek miatt született meg.

Az oktatás kezdete a tanítónőképző intézet esetében 1914. szeptember 21-én sem valósulhatott meg, mivel azt kolerajárvány miatt elhalasztották. Ungvár összes iskolája október 15-ig, majd november 15-ig zárva maradt. 1914. november 16-án az elemi iskolát, november 23-án a tanítónőképző IV. osztályát megnyitották. Az érintett osztályok tanulói csaknem kizárólag helyben laktak.

---

8 Dr. Szémán István: Hitfelekezetei népiskoláink jogi helyzete. Eperjes, Szent Miklós Püspöki Könyvnyomda, 1918. 4.

9 Fedinec Csilla: Az ungvári görögkatolikus tanítóképző kultúrmissziója az északkeleti Felvidéken. 1817. Internetes elérés: http://real.mtak.hu/13174/1/FedinecCs_keresztenyseg3.pdf

10 Ért. 14/15. 13.

Az értesítő beszámol arról, hogy a többi osztályt 1915. január 25-én nyitották meg. Ekkor szabadult fel az intézet a *katonai lefoglalás* alól.¹¹

Az intézet dolgozóinak és növendékeinek munkáját megnehezítette a háború. A tanév rövidebb lett, ennek ellenére a cél változatlan mennyiségű tananyag elsajátítása maradt. A problémát úgy oldották meg, hogy a tantestület módszertani ülésének határozata értelmében minden tanóra végén összefoglaló ismétlést tartottak. Az oktatási folyamatban a rögzítés az új (tanult) ismeretek megszilárdítását jelenti. Ezzel a módszerrel az oktatók az utóbbi folyamat hatékonyságának növelésére törekedtek.

A rövidített tanév tényén kívül 1915-ben is a tantermek hiányával küszködtek: 1915. február 12-én a tantestület helyiségeit, az igazgatói irodát és a szertárakat katonai célok miatt lefoglalták.¹² Ennek következtében a tantestület az internátus épületébe költözött, ahol öt helyiséget használhatott. Délelőtt és délután is zajlott az oktatás:

- délelőtt 8-13 óra között képzőintézeti és elemi iskolai,
- délután 14-18. 00 óra között polgári iskolai előadások zajlottak;
- a délután üresen maradt egy terem képzőintézeti előadásra használták.¹³

A háborús helyzet a növendékek mindennapi életére még egy tekintetben hatott: a IV.-V. osztályos képző- és elemi iskola növendékek 25 koronát gyűjtöttek a katonák karácsonyfájára. Az összeget a Hadsegélyező Hivatalhoz továbbították. Az értesítő szövege hangsúlyozza, hogy a diákok is nehéz anyagi körülmények között élnek, ugyanakkor az intézmény szellemiségével összefügg a jótékonyagra nevelés folyamata. A képzőintézeti és polgári iskolai tanulók 98 darab hósapkát, 70 pár csuklívédőt és 35 pár térdmelegítőt készítettek a hadban lévő katonák részére. Ide kapcsolódik, hogy az adott tanévben a női kézimunka tervszerű tanítása megszűnt, helyette a katonák számára hasznos ruhadarabok és felszerelési tárgyak készítése lett engedélyezve a polgári iskolákban.¹⁴ A ruhadarabok Hadsegélyező Hivatalhoz továbbításáról nem szól az értesítő.¹⁵

Az 1914-15-ös tanévben óralátogatás céljából a tanítónőképző vendége volt Matyaczko Tivadar kanonok, egyházmegyei felügyelő. Istvánffy

---

11 Melles Gyula: Az Ungvári görög katolikus tanítónőképző, polgári és elemi leányiskolák s az ezekkel kapcsolatos nevelőintézetek értesítője at 1914-1915-ik iskolai évről. Ungvár. 1915. 13.

12 Ért. 14/15. 15.

13 Ért. 14/15. 15.

14 Melles Gy.: i.m. 1915. 21.

15 Ért. 14/15. 18.

Gyula polgáriskolai iskolalátogató és Dr. Siegescu József képzőművészeti szakfelügyelő a vasúti közlekedés nehézségei miatt nem jutott el Ungvárra.¹⁶

A háborús helyzethez kapcsolódik, hogy tanulmányi kirándulást a rendkívüli állapotokra való tekintettel nem szerveztek ebben a tanévben.

A diákok egészségét tekintve három esetben tífusz, egy diáknál pedig vöröshimlő tünetei jelentkeztek. Az értesítő tudósítása alapján az érintettek befejezték a tanévet.¹⁷

Kiváltképp azokra a mozzanatokra helyeztem hangsúlyt, melyek a háború következtében változást jelentettek a tanítóképző mindennapjaiban.

Szükséges megemlíteni, hogy a diákok vasárnaponként és az ünnepnapokon az intézet kápolnájában szentmisén vettek részt. Húsvét előtt lelkigyakorlat zajlott Dr. Grigássy Gyula és Zseltvai Viktor vezetésével. Érdemes lenne figyelmet fordítani az 1908-tól működő Mária kongregáció működésére. Ezeket a közösségi életre hatást gyakorló folyamatokat egy másik tanulmány keretein belül részletezhetem.

Az Ungvári Görögkatolikus Tanítónőképző növendékeinek és tanárainak mindennapi életében a háború a következő tekintetben hozott változást:

1. több alkalommal elhalasztották a tanév kezdetének dátumát;
2. a beiratkozás a vidéki tanulók esetében postai úton is megvalósulhatott;
3. 1915 februárjában ismét katonákat szállásoltak el az intézetben, emiatt délelőtt és délután zajlott az oktatás;
4. tífusz- és koleraveszély volt a tanév első félévében;
5. a nehezebb utazási körülménynek miatt két tanfelügyelő nem jutott el az intézménybe;
6. a diákok mindennapjaira rátelepedhetett a távolabb zajló háború gondolata: egy tantárgyat megszüntettek, és karácsonyra a katonáknak készítettek használati tárgyakat;
7. mindezek ellenére a növendékeknek úgy kellett megélni a mindennapokat, hogy a júniusban esedékes vizsgákat eredményesen teljesítsék.

---

16 Ért. 14/15. 17.

17 Ért. 14/15. 18.

Az Ungvári Kir. Görög Katholikus Kántortanítóképző-Intézet működésének sajátosságai az 1914-15. évi tanévet tekintve

Az iskolai értesítő alapján az adott tanévet tekintve az alábbi jelenségek figyelhetők meg:

- 1914 augusztusától 1914 november közepéig az átvonuló katonaság elszállásolására használták a kántor-tanítóképző termeit is. Ennek következtében: „*a kár 2700 korona. 24 iskolapadot, 8 asztalt, széket, lócat felégették.*

A villanyvezetéket tönkretették”.¹⁸

- Az egyházmegyei hatóság 1914. szept. 3-án a 7084. sz. rendelet értelmében a beiratkozás szeptember 7-19. között zajlott; a helybeli tanulók személyesen, a vidékiek esetében postai úton vált lehetővé ez a folyamat.

- 1914. november 10-én a tanári testület értekezletet tartott: a tanév megkezdésével kapcsolatban határozatot hozott, melyet az egyházi főhatósággal közölt. Utóbbi 1914. november 20-án, a 8620. sz. rendelet értelmében a tanév megkezdését 1914. december 15-re rendelte el.

- 1914. december 14-én javító és pótvizsgálatok zajlottak.

- 1915. december 16-án kezdődött a tanítás.

- A miniszter a tanév végét május végére tette (1915. május 4-én kelt. 47169. sz. rendelet).

- Nem volt tömeges megbetegedés. Ugyanakkor: Maczkó György képzőintézeti III. osztályos tanuló 1915. április 27-én elhunyt.

- Gazdasági szakoktatás és gyakorlat tekintetében: az Ungvártól északra fekvő Kadlubecz-dűlőben két holdas terület állt rendelkezésre gyümölcsfa-szaporítás, nemesítés, nevelés céljából.

- Megszűnt egy tantárgy oktatása a háború miatt, de más értelemben, mint a tanítónőképzőben: a gazdasági előadások megszűntek, tekintettel a háborúra, valamint arra, hogy Csanády Béla bevonult; a tárgy megszűnését az 1914. szeptember 18-án kelt 8424. sz. rendelet jelezte.¹⁹

A tanítónőképző és a kántor-tanítóképző működésére, belső életére és mindennapjaira hatást gyakorolt a háborús helyzet. Mindkét intézményben később kezdődött és rövidebb lett a tanév, a termeket az átvonuló katonaság elszállásolására használták, egy-egy tantárgy oktatása megszűnt, nem volt lehetőség tanulmányi kirándulás szervezésére. En-

---

18 Kaminszky Géza: Az Ungvári Kir. Görög Katholikus Kántortanítóképző-Intézet értesítője az 1914-1915. tanévről. Ungvár. 1915. 13-14.

19 Kaminszky G.: i. m. 1915.

nek ellenére a tananyagot közvetíteni kellett a diákok felé, és a vizsgák sem maradtak el, mint ahogyan a tanügyi ellenőrzés sem.

A két értesítő szövege alapján kijelenthető, hogy az intézmények növendékeinek és oktatóinak mindennapjait tekintve az eltérések elsősorban a tantestületben bekövetkezett változásokban nyilvánultak meg. Ezek a háborús helyzet miatt következtek be.

Csanády Béla népfelkelő hadnagyként, Kaminszky László 65. ezredbeli tartalékos hadnagyként vonult be. Helyettesítésük megoldódott: a természetrajzot Bánó József és Szkiba Teofán, a kémiát Volsin Ágoston, a földrajzot Dudinszky István, a német nyelvet Hrabár Bazil és Zselvay Győző tanította.

Az értesítő közli a növendékek névsorát, akik bevonultak 1914. szeptember 1-jén:

Csóbán Mihály, Harajda István, Markovics János, Mucsicska Gyula, Nyisztor László, Orosz György, Pogány Béla, Rozgonyi János, Scheffer János, Szanics Mihály, Dorogi János, Bodnár István, Helmeczi Mihály, Czizey János.²⁰

Az 1915. május 15-én az 1891.,1895.,1896. évben születettek közül bevonultak a következő tanulók:

- Chajász András, Darabánt Sándor, Haszinec Sándor, Hrács Mihály, Hucecz Gyula, Ihnát Gyula, Juhász Sándor, Koczka András, Lichtej Győző, Marina István, Miron György, Pauló János, Szentipál István, Szvitelszky Szilárd, Tomcsik György 4. évfolyamos hallgatók.

- Bradács Mihály, Gólya Elek, Manjló Mihály, Popovics Enre, Vajdics Mihály, Bascsák Miklós, Bogáthy Imre, Szabagyuk Miklós 3. évfolyamos növendékek.

- Petreczky Emil, Szabó Tivadar 1.évfolyamos diákok.

Összesen: 25 személy.²¹

Az értesítők tanulmányozása azért is indokolt, mert az oktatás történetét a háború perspektívájából mutathatjuk be. Ezen kívül információt szerzünk az első világháborúban részt vett hajdani növendékek névsoráról is.

Az 1914-15. évi iskolai tanévet tekintve az Ungvári Görög Katolikus Tanítónőképző, valamint az Ungvári Görög Katolikus Kántor-tanítóképző intézet működésére egyaránt hatott a háborús helyzet. Utóbbi intézmény esetében oktató és növendék egyaránt (szó szerint idézve) „hadbavonult”. Az értesítő jelentőségét növeli, hogy mindkét esetben

---

20 Kaminszky G.: i. m. 1915. 30.

21 Kaminszky G.: i. m. 1915. 30.

statisztikai adatokat közöl a növendékek létszámára vonatkozóan, a további éveket tekintve. Ez a kutatás folytatását sugalmazza. A jövőben érdemes hangsúlyt helyezni a háttérben maradt tényekre (az oktatás során használt tankönyvek, a nehéz sorsú növendékek helyzetének javítására tett kísérletek, vallási és kulturális élet a két intézményben). Ezen kívül mindenképpen szükséges az 1914-15. évi tanévtől az 1917-18. évi tanévig áttekinteni a két intézmény értesítőjének szövegét, valamint elemezni azt és összehasonlítani az eltéréseket, levonni a következtetéseket. Az eredmény által a múlt eddig fel nem tárt darabja kerülhet előtérbe.

Tanár:	Tisztség:	Oktatott tantárgy:
Melles Gyula	igazgató, munkács e.m. áldozópap, szentszéki tanácsos, Ung vármegye törvényhatósági és népnevelő bizottságának, az e. m. kántor-tanítók Fegyelmi Tanácsának tagja	Neveléstani tárgyak, II-IV. osztály
Csopey Mária Olga	okl. polg. isk. tanítónő, képzőintézeti tanárnő, az internátus igazgatónője, osztályfő a IV. osztályban	Magyar nyelv és irodalom, valamint alkotmánytan az I-IV. osztályban, heti 16 órában
Izay Margit	okl. polg. isk. tanítónő, képzőintézeti rendes tanárnő, a kémiai és biológiai szertár őre, az ifj. leányegyesület vezetője, osztályfő a II. osztályban	Test-és élettan az I., természetrajz és kémia az I-III., háztartástan az I-IV. Természettan a IV. polg. Osztályban heti 20 órában.
Kovácsné Füredy Erzsébet	okl. zenetenárnő,	Öszhangzattan, zongora, világi ének, heti 7 óra
Kőrössy Margit	okl. tanítónő	Női kézimunka I-IV., rajz a IV. osztályban heti 7 órában

Maruszánics Erzsébet	okl. polg. iskolai tanítónő, képzőintézeti segédtanárnő, a földrajzi szertár őre, a tanári tanácskozmányok jegyzője, osztályfő az I. osztályban	Német nyelv, I. földrajz és történelem az I-III. osztályban heti 18 órában
Dr. Oszvaldné Guthy Irén	okl. polg. isk. és tornatanítónő, képzőintézetű rendes tanárnő, a fizikai szertár őre osztályfő a III. osztályban	Mennyiségtan, I-IV., Fizika, I-IV. Egészségtan, IV. osztály, heti 18 órában
Révész József	okl. egyetemi tanító és okl. képzőintézeti szlőjd tanító	Szlőjd heti négy órán át
Roleizek Mátyás	kir. kath. főgimnáziumi rendes tanár	Rajz az I-III testgyakorlat az I-IV. osztályban, heti 9 órán át
Sima Gizella	okl. tanítónő és nyelvmes-ternő	Német nyelv II-IV. osztályban, heti 6 óra
Zselvay Győző	munkács e. m. áldozópap, fiúképző intézeti tanár, internátusi lelkiigazgató, a Mária kongregáció vezetője	Hittan és ruthén, heti 10 óra

Az Ungvári Görög Katolikus Tanítónőképző tantestülete (tanári testület)²²

22 Melles Gy.: i. m. 1915. 23-24.

Fővé- dő:	Intézeti igazgató:	Tanítóképzői tanárok:	A felső nép- iskolában tanítottak:	A gyakorló iskolában tanítottak:
Papp Antal	Kaminszky Géza	Kaminszky Géza, Bánó József, Csanády Béla, Dudinszky István, Hrabár Bazil, Kaminszky László, Malinics Jó- zsef, Torbics Mi- hály, Volosin Ágos- ton, munkács- egyházmegyei áldozópap Zseltvay Győ- ző, Dr. Levy Jó- zsef	Csanády Béla, Dudinszky István, Hrabár Bazil, Kaminszky László, Malinics Jó- zsef, P. Szkiba Teo- fán, Torbics Mihály	P. Szkiba Teo- fán, Torbics Mi- hály

Az Ungvári Kir. Görög Katolikus Kántor-tanítóképző tantestülete²³

23 Kaminszky G.: i. m. 1915. 16-17.